

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07MAYIS 2017

CİLT 2

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)

978-605-4697-08-3 (2.c)

Aralık 2017, Kastamonu

Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

MÂTURÎDÎ'NİN ESERLERİNDE EBÛ HANİFE'NİN İZLERİ: ŞEFAAT ANLAYIŞI ÖRNEĞİ

Abû Hanîfa's Traces in Mâturîdî's Works: Sample of Shafaat Concept

Ahmet AK¹

Özet

Şefaata anlayışı, İslâm âlimleri tarafından incelenmiş ve farklı şekillerde yorumlanmış bir konudur. Nitekim âlimlerin çoğu, şefaatin, ahirette büyük günahı olan müminler için gerçekleşeceğini savunurken, bazı âlimler ise şefaatin sadece küçük günahı olanlar için söz konusu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda günümüzde de farklı anlayışlar bulunmaktadır. İmam Mâturîdî'nin (ö. 333/944) görüşlerinin İmam-ı Azam Ebû Hanife'ye (ö. 150/767) dayandığı ve kendisine nispet edilen Mâturîdîlik mezhebinin geniş bir Müslüman kitleye hitap ettiği bilinen bir gerçektir. Ancak, söz konusu iki âlimin şefaata inancı ile ilgili görüşleri yeteri kadar bilinmemektedir. Ayrıca bu konu bugüne kadar müstakil olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu tebliğde, Mâturîdî'nin eserlerinde Ebû Hanife'nin şefaata ile ilgili görüşünün ne şekilde geçtiği ve nasıl açıklandığı tarafsız bir şekilde ele alınmaktadır. Araştırmanın sonunda, Mâturîdî'nin şefaata görüşü ile Ebû Hanife'nin şefaata görüşünün aynı olduğu ve Mâturîdî'nin Ebû Hanife'nin şefaata görüşünü aklî ve naklî delillerle açıklayarak savunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdîlik, İmam Mâturîdî, İmam-ı Azam Ebû Hanife, şefaata.

Abstract

Shafaata concept is a subject studied and commented in various ways by Muslim scholars. While most of the scholars argued that it was for those Muslims who committed deadly sins, some asserted that it was only for those who committed minor sins. Today there have been different conceptions about the subject. It is known that Mâturîdî's (d. 333/944) views were based on Imam Azam Abû Hanîfa's (d. 150/767) and the sect attributed to him addresses to a large mass. However, the two İmam's conception of shafaata is not known well enough; furthermore, the matter has not been handled and studied separately, either. The ways Abû Hanîfa's views about shafaata were narrated and how they were clarified in Mâturîdî's works were handled and studied detachedly in this paper. As a result of the study, it was found that Mâturîdî's views about shafaata were the same as Abû Hanîfa's, and Mâturîdî advocated Abû Hanîfa's views clarifying them with mental and traditional evidences.

Key Words: Mâturîdîsm, İmam Mâturîdî, İmam Azam Abû Hanîfa, shafaata

Giriş

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasında hilafet seçimi ve mürtekb-i kebîrenin durumu gibi hususlarda farklı görüşler zuhur etmiş ve birçok itikadî mezhep ortaya çıkmıştır.² Bu dönemde en çok tartışılan konulardan birisi büyük günah işleyen kimselerin durumu olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak büyük günah sahipleri için şefaatin olup olmayacağı da tartışılmıştır. Nitekim o dönemde ortaya çıkan Hâricîler, büyük günah işleyen kimsenin kâfir olduğunu iddia ederek, onun, şefaatten mahrum kalacağını savunurken; Mürcie büyük günahın mümine hiçbir zarar vermeyeceğini ileri sürmüş ve büyük günah işleyenlerin

¹ Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aak@ksu.edu.tr

² Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil b. İshâk el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn*, thk. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1980, s. 2-5, 458, 459; Fiğlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2004, s. 21-45.

şefaate nail olacaklarını söylemiştir. Mutezile ise büyük günah işleyen müminin tövbe etmeden ölmesi durumunda kâfir olacağını ve şefaatten mahrum kalacağını ileri sürmüştür.³

Öte taraftan şefaate inancının Kur'ân'ın temel ilkeleriyle bağdaşmadığını; onun, İslâm'a başka kültür ve inançların tesiriyle girdiğini iddia edenler de olmuştur. Ayrıca bazı kimseler, şefaate inancının, Müslümanları tembelliğe ve günaha teşvik edeceğini öne sürerek, şefaatin kapsamını sınırladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum şefaate konusunda derinlemesine bilgi sahibi olmayan Müslümanların inancında şüphe ve tereddütlere yol açmıştır.⁴ Oysa Ebû Hanîfe ve İmam Mâtürîdî gibi Ehl-i Sünnet âlimleri, İslâm'ın ilk dönemlerinde şefaatin hak olduğunu aklî ve naklî delillerle ortaya koymuşlardır.⁵ Fakat bu konudaki tartışmalar günümüze kadar sürmüş ve günümüzde de tartışılmaktadır. Bütün bunlar, şefaate kavramının ve şefaate inancının yeterince anlaşılmadığını göstermektedir.

Genelde İslâm dünyasında özelden Türkiye'de büyük önem verilen İmam Azam Ebû Hanîfe ile İmam Mâtürîdî'nin şefaate meselesini nasıl ele aldıkları hakkında henüz müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Bu tebliğde İmam Mâtürîdî'nin eserlerinde Ebû Hanîfe'nin şefaate hakkındaki görüşlerinin ne şekilde ortaya konulduğu ilk defa özgün bir şekilde ele alınıp değerlendirilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması maksadıyla önce kısaca şefaate kavramı üzerinde durulacaktır. Sonra kendi eserlerine dayanarak Ebû Hanîfe'nin şefaate görüşü ele alınacak, ondan sonra da onun bu konudaki görüşünün Mâtürîdî tarafından nasıl açıklandığı aklî ve naklî delillerle analiz edilecektir.

Şefaate kelimesi, Arapça *şefa'* kökünden türeyen *semâhat* vezninde bir isim olup sözlükte yardımcı olmak, dilemek, vesîle olmak ve dua etmek;⁶ makam ve mevki bakımından üstün olan kimsenin, muhtaç olan birisine yardımcı olması, destek çıkması⁷; başkasına faydalı olmak ve ondan zararı gidermek gibi anlamlara gelmektedir.⁸ Kur'ân-ı Kerim'deki konuyla ilgili ayetler bütünlük içerisinde incelendiğinde şefaate kelimesinin daha çok bu anlamlarda ve âhirete yönelik olarak kullanıldığı görülecektir.⁹ Terim olarak ise şefaate, âhirette Allah'ın kendilerine izin verdiği peygamberlerin ve diğer sâlih kimselerin, büyük günahı olan müminlerin bağışlanması için Allah'a yalvarıp, yakarmalarıdır, şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰ Şefaate kelimesinin sözlük ve terim manasını kısaca ifade ettikten sonra sırasıyla Ebû Hanîfe'nin sonra da İmam Mâtürîdî'nin şefaate meselesine bakışını inceleyelim.

1. İmam Azam Ebû Hanîfe'nin Şefaate Anlayışı

Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-Ekber* ve *el-Vasiyye* adlı eserleri incelendiğinde bütün peygamberlerin özellikle de Hz. Muhammed (s.a.v.)'in günahkâr müminlere şefaate edeceklerine dair kayıtlar bulunduğu görülecektir. Nitekim Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhu'l-*

³Kâdî Abdülcebbar, Ebû'l-Hasan b. Ahmed, *Şerhu'l Usûli'l-Hamse*, nşr. Ahmed Ebû Hâşim-Abdülkerîm Osmân Mektebetü Vehbe, Kâhire 1409/1988, s. 689; Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, thk. Emir Ali Mehnâ - Ali Hasan Fâhur, Dâru'l-marife, Beyrut 1414/1993, I, 57, 58.

⁴Akay, Akif, "İslâm İncancında Şefaate", Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya 2012, s. 5.

⁵Geniş bilgi için bkz. Ak, Ahmet, *Mâtürîdî Âlimlere Göre Şefaate İncancı*, İdeal Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 86-117; Akay, "İslâm İncancında Şefaate", s. 117-306.

⁶Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-Luğa*, nşr. Şehabeddin Ebû Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1418/1998, II, 958; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru'ihyâi't-türâsi'l-arabiyye, Beyrût 1390/1970, VIII, 183-184; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 1424/2003, s. 734; Ebû Nüaym Ahmed b. Abdullah b. İshak er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1413/1992, s. 458; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1305/1887, III, 308.

⁷Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 386; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VIII, 183-185.

⁸Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse Mu'tezilenin Beş İlkesi*, çev. İlyas Çelebi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı İstanbul 2013, II, 606, 607.

⁹Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990, s. 384; Akay, "İslâm İncancında Şefaate", s.23-25.

¹⁰Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi, Ankara 1423/2003, s. 587, 590; Akay, "İslâm İncancında Şefaate", s. 26.

Ekberadlı eserinde, “Peygamberlerin (a.s.) şefaati, haktır. Peygamberimizin (s.a.v) şefaati, günahkâr müminler ve onlardan büyük günah işleyip cezayı hak etmiş olanlar için hak ve sabittir”¹¹ şeklinde, *el-Vasiyye* adlı eserinde ise “Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)’in şefaati, günahkâr müminler ve ceza alan bazı büyük günahkârlar için haktır”¹² şeklinde geçmektedir.

Ebû Hanife’nin şefaati ile ilgili görüşü, onun eserlerinin en önemli şârihlerinden Beyâzîzâde’nin *el-Usûlü’l-Münîfe li İmâm-ı Ebî Hanife* adlı eserinde de şöyle yer almaktadır:¹³ “Ebû Hanife, *el-Fıkhu’l-Ekber*’de dedi ki: Peygamberlerin (a.s) ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şefaati, günahkâr müminler ve ceza alan bazı büyük günahkârlar için haktır.” Diğer taraftan Beyâzîzâde, Hz. Peygamber (s.a.s.)’e kıyamet günü kimlere şefaati edersin diye sorulunca O’nun, “Büyük günah ve kusurlar işleyene”¹⁴ buyurmasını da Ebû Hanife’nin şefaati görüşünün doğru olduğuna delil getirmektedir.¹⁵

Öte taraftan Ebû Hanife, şefaati yakından ilgili olan günahkâr müminler için mağfîret dilenmesi meselesini, *el-Âlim ve’l-Müteallim* adlı eserinde geniş bir şekilde ele almaktadır.¹⁶ Nitekim Ebû Hanife, *el-Âlim ve’l-Müteallim* adlı eserinde “Eğer yasakladığımız büyük günahlardan sakınırsanız, sizin kusurlarınızı örteriz”¹⁷ ve “ Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını affetmez. Fakat şirkin dışında günahı olanlardan dilediği kimselerin günahlarını affeder”¹⁸ ayetlerine dayanarak müminlerin şirkin dışındaki bazı günahlarının Allah tarafından bağışlanacağını belirtmektedir. Allah’ın kimleri affedeceğini, kimleri affetmeyeceğini bilmenin mümkün olmadığını söyleyen Ebû Hanife’ye göre bir Müslümanın Allah’tan diğer Müslümanların günahlarının bağışlanmasını istemesi / mağfîret dilemesi şu iki sebepten dolayı efdaldır, daha iyidir/güzeldir.¹⁹

Birincisi, o kimse günahkâr da olsa mümindir. Zira Allah’a itaat hususunda, şehadet kelimesini söylemekten daha üstün bir şey yoktur. Ebû Hanife’ye göre kelime-i şehadet söyleyerek Allah’a inanmak, yedi kat gök ve yerlerde bulunan şeylerin büyüklüğü mesabesindeyse Allah’ın emrettiği diğer farzlar, bunun yanında bir yumurtadan daha küçük kalır.

İkincisi ise bir müminin, Allah’ın azap edeceğini kesin olarak bildirmediği günahkâr bir mümin için istiğfarda bulunması efdaldır. Bununla birlikte, Allah’ın azap edeceğini kesin olarak bildirdiği şirk koşan, kâfir ve münafıklar için Allah’tan af dilemek ise haramdır.²⁰ O halde Ebû Hanife, bir müminin, diğer müminlerin günahlarının bağışlanması için Allah’a istiğfar etmelerini güzel bir davranış olarak görmektedir. Burada söz konusu olan istiğfarı,

¹¹ Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fıkhu’l-Ekber*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 75; Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fıkhu’l-Ekber Tercümesi*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 58.

¹² Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *Kitâbu’l-Vasiyye el-İmâm Ebî Hanife Numan b. Sâbit el-Kûfi fi’t-Tevhid*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 90; Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *Ebû Hanife’nin Vasiyyeti*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 62.

¹³ Beyâzîzâde, Ahmed b. Hasan b. Sinaneddin, *el-Usûlü’l-Münîfe li İmâm-ı Ebî Hanife*, thk. İlyas Çelebi, İstanbul 1420/2000, s.138-141.

¹⁴ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî, *Sünenü’l-Tirmizî*, “Sıfatı’l-kıyame”, 11, İstanbul 1992.

¹⁵ Beyâzîzâde, Ahmed b. Hasan b. Sinaneddin, *İmâm Azam Ebû Hanife’nin İtikadî Görüşleri Beyâzîzâde*, (Araştırma ve notlar ilavesiyel trc. İlyas Çelebi), 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 153.

¹⁶ Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Âlim ve’l-Müteallim*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 22-24; Ebû Hanife, Numan b. Sabit, *el-Âlim ve’l-Müteallim Tercümesi*, (İmâm-ı Â’zâmın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s. 16-18.

¹⁷ en-Nisa 4/31.

¹⁸ en-Nisa 4/48.

¹⁹ Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve’l-Müteallim*, s. 22-24; *el-Âlim ve’l-Müteallim Tercümesi*, s. 16-18.

²⁰ Burada yer alan ikinci kısım. *el-Âlim ve’l-Müteallim Tercümesi*’nde sehven unutulduğu kanaatindeyiz. Bkz. Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve’l-Müteallim*, 23; krş. *el-Âlim ve’l-Müteallim Tercümesi*, 18.

Ebû Hanife her ne kadar şefaath olarak isimlendirmese de Mâturîdî onu kavramlaştırıp sistematik hale getirerek şefaath olarak isimlendirmektedir. Mâturîdî, bu konuyu eserlerinde ileride genişçe ele alınacağı üzere akli ve nakli delillerle uzun uzadıya anlatmaktadır.

Ebû Hanife'ye göre mümin, tevhidi terk etmediği müddetçe bütün günahları işlemiş olsa da Allah'ın düşmanı olmaz. Çünkü düşman, düşmanından nefret eder ve ona noksanlık izafe eder. Hâlbuki mümin, büyük günah işlemesine rağmen Allah'ı her şeyden daha çok sever. Ebû Hanife bu durumu, çocuğun babasını çok sevmesine rağmen bazen ona isyan etmesine benzetir. Ona göre mümin de böyledir. Çünkü mümin isyan etse de Allah, her şeyden ona daha sevimli gelir.²¹

Ebû Hanife, *el-Âlim ve'l-Müteallim* adlı eserinin başka bir yerinde de “İyi ameli, kötü bir amelle karıştırmışlardır. Olur ki Allah onların tövbelerini kabul eder”²² ve “Allah şüphesiz ki, kendisine şirk koşulmasını affetmez. Şirkin dışında dilediği kimselerin günahını affeder.”²³ ayetlerine dayanarak bir taraftan ilahi aflat bağışlanmayı ümit etmek gerektiğini, diğer taraftan günah işleyenlerin günah ve hatalarından dolayı cezaya çarptırılacaklarından korkmaları gerektiğini belirtmektedir. Bundan dolayı o, şefaate nail olsa da günah işleyen müminlerin cennete veya cehenneme girecekleri konusunda kesin bir hüküm vermekten kaçınmaktadır.²⁴

Sonuç olarak Ebû Hanife'ye göre İslam'da şefaath inancı haktır; kitap ve sünnetle sabittir. Şefaath edecek kişiler, başta peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.) olmak üzere bütün peygamberlerdir. Şefaath olunacak kişiler, günahkâr müminlerdir. Şefaath, Mutezilenin iddia ettiği gibi küçük günahı olan müminler için değil; büyük günahı olan müminler için söz konusudur. Yine ona göre Müslümanın Müslüman kardeşinin bağışlanması için Allah'tan mağfiret dilemesi, çok güzel bir davranıştır. Şimdi yukarıda özetlemeye çalıştığımız Ebû Hanife'nin şefaathle ilgili görüşünün Mâturîdî'nin eserlerinde nasıl geçtiğini birlikte görelim.

2. Ebû Mansur el-Mâturîdî'nin Şefaath Anlayışı

Mâturîdî'nin Ebû Hanife'nin itikadi görüşlerini akli ve nakli delillerle geliştirip, sistemleştirdiği bilinen bir gerçektir. Mâturîdî'nin günümüze ulaşan gerek *Kitabü't-Tevhid* gerekse *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserleri incelendiğinde, onun, Ebû Hanife'nin diğer görüşleri gibi şefaath görüşünü de geliştirip, sistematik hale getirdiği görülecektir. Gerçekten de Mâturîdî, eserlerinde sadece şefaathın tanımı ve çeşitleri üzerinde durmamış, aynı zamanda şefaathın hak ve sabit olduğunu, kimlerin şefaath edeceğini, kimlere şefaath edileceğini, kimlerin şefaath edemeyeceğini ve şefaathın kimlere fayda verip, vermeyeceğini de akli ve nakli delillerle ispatlamaya çalışmıştır. Şimdi Mâturîdî'nin eserlerinden hareketle şefaathın tanımını, şefaathın çeşitlerini, şefaathın hak ve sabit olduğuna dair akli ve nakli delilleri kısaca ele alalım.

2.1. Şefaathın Tanımı

Mâturîdî'ye göre şefaath, herhangi bir kimseye Allah'ın mağfiret ve rahmetine nail olması için hayır dua etmek; herkese iyiliği emretmek ve iyilik yapmak; Müslüman kardeşinin ihtiyacını, sıkıntısını gidermek gibi anlamlara gelir.²⁵ Ona göre Cenabı Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.) başta olmak üzere İbrahim ve Nuh (a.s.)'a hem kendileri için hem de ümmetleri için istiğfar etmelerini emretmiştir. Nitekim Mâturîdî'ye göre “Rabbimiz rasüllerine vaat ettiğin şeyi bize ver kıyamet günü bizi mahzun eyleme. Sen vaadinden dönmezsin”²⁶ ayetinde geçen “Rasüllerine vaat ettiğin şeyi bize ver” demek, onların istiğfar etmesiyle yani o

²¹ Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-Müteallim*, s. 19.

²² et-Tevbe 9/102

²³ en-Nisa 4/48

²⁴ Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-MüteallimTercümesi*, s. 24-25.

²⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Muhammed Boynukalın, Edit. Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005, III, 359.

²⁶ Âli İmrân 3/194.

peygamberlerin şefaati vesilesiyle bizi bağışla demektir.²⁷ Mâtürîdî, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve diğer peygamberlerin müminler için istiğfar etmesi durumunda, Hz. Allah'ın onların tövbelerini kabul edeceğini belirtmektedir.²⁸ Ayrıca o, Allah dilerse, razı olduğu iyi kimselerin şefaatiyle sebebiyle de (yalvarıp, yakarmalarıyla) müminlerin bazı kusur ve günahlarını bağışlanacağını ifade etmektedir.²⁹

Aslında Mâtürîdî'ye göre şüphesiz ki, Allahu Teâlâ, kullarına, dilerse adaletiyle muamele eder, dilerse rahmetiyle muamele eder. Eğer büyük günah işleyenler, günahları ölçüsünde azaba uğratılırlarsa, bu, Allah'ın adaletinin gereğidir. Şefaati istemek ise Allah'ın rahmetiyle muamele edip, günahkâr müminlerin günahlarının bağışlanmasını talep etmek demektir. Ona göre şefaati, cennete girişin bir an önce gerçekleşmesini istemek için olur.³⁰

2.2. Şefaatin Çeşitleri

Mâtürîdî'ye göre nitelik bakımından şefaati, iyi şefaati (şefaati-i hasene) ve kötü şefaati (şefaati-i seyyie) olmak üzere iki çeşittir. Ona göre iyi şefaati, daha önce belirtildiği üzere herhangi bir kimseye Allah'ın mağfireti ve rahmetine nail olması için hayır dua etmek; herkese iyiliği emretmek ve iyilik yapmak; Müslüman kardeşinin ihtiyacını, sıkıntısını gidermek gibi anlamlara gelir. Kötü şefaati ise bir kimsenin kötülüğü için beddua etmek; insanlara kötülük yapmak veya onları kötülüğe teşvik etmek demektir.³¹

Mâtürîdî, bu hususu "Hayra delalet eden, o hayrı işlemiş gibidir" sözüne benzetmektedir. Yani insanları iyiliğe teşvik eden kişi, o iyiliği yapan kimselerin sevabı gibi sevap alır; insanların kötülüğüne sebep olan da, onların yaptığı kötülüklerin günahı gibi günaha girer. Mâtürîdî, şefaatin çeşitleriyle ilgili görüşünü şu ayet ve hadislere dayandırmaktadır:³²

"Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter."³³

"Her iyilik, sadakadır"³⁴

"Hayra öncülük eden, onu yapan gibidir"³⁵

"Allah, sıkıntıya düşene yardım edilmesini sever"³⁶

"Dilin sadakasından daha üstün bir sadaka yoktur". Dilin sadakası nedir Ey Allah'ın Rasulü diye sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Şefaattir! Sen onunla iyilik ve ihsanı kardeşine ulaştırırsın, hoş olmayan şeylerin ağırlığını ondan uzaklaştırırsın, onun (dilin) aracılığıyla kanın akmasını durdurursun"³⁷

Bu kayıtlardan hareketle Mâtürîdî'ye göre iyi şefaati, herhangi bir kimsenin meşru işinde, onu teşvik ve ona delalet ederek ya da destek çıkıp aracı olarak veya hayır dua ederek muhtaç olanlara dünyada veya ahirette yardımcı olmak demektir, diyebiliriz. Kötü şefaati ise bunun aksidir.

²⁷Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmet Vanlıoğlu, Edit. Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005, II, 517; III, 311.

²⁸Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 311.

²⁹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 360.

³⁰Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir TopaloğluSAM Yayınları, Ankara 2002, s. 590-591.

³¹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 359.

³²Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 359-360; Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi 3*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Edit. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, III, 314-315.

³³Nisâ 4/85.

³⁴Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu Buhârî*, "Edeb", 33, İstanbul 1992; Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, İstanbul 1992, "Zekat" 52.

³⁵Müslim, "İmâre", 133; Tirmizî, "İlim", 14.

³⁶Heysemî, Nureddin Ali b. Bekir b Süleyman, *Mecma'u'z-zevâid*, thk. Abdullah ed-Derviş, Beyrut 1994/1404, III, 153.

³⁷Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 194.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle Mâtürîdî'nin şefaati, nitelik bakımından **iyi şefaati** ve **kötü şefaati** şeklinde iki kısma ayırdığı gibi gerçekleşeceği mekân bakımından da **dünyada şefaati** ve **ahirette şefaati** olarak ayrı bir tasnife tabi tuttuğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle onun, şefaati kavramını hem dünyaya hem de ahirete yönelik kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte eserleri incelendiğinde onun şefaati inancıyla ilgili görüşlerinin ağırlıklı olarak ahirete yönelik olduğu anlaşılır. Ayrıca onun şefaati anlayışında kesinlikle başkasının hakkını hile veya zorla almak yani birinin işini torpille halletmek yoktur. Kısaca Mâtürîdî, şefaati kavramıyla kötü şefaati değil, iyi şefaati kastetmekte ve onu bu anlamda kullanmaktadır. Sonuç olarak Mâtürîdî, Ebû Hanîfe'nin eserlerinde geçen şefaati kelimesini, tanımını yaparak ve kısımlara ayırarak başarılı bir şekilde kavramsallaştırmıştır, diyebiliriz. Şimdi Ebû Hanîfe'nin şefaati hakkı ve sabittir görüşünün, Mâtürîdî tarafından nasıl açıkladığına geçelim.

2.3. Şefaatin Hak ve Sabit Olduğunun Aklî ve Naklî Delilleri

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye göre şefaatin hak ve sabit olduğuna dair birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. O, bu konuyu büyük günah meselesiyle birlikte ele almış ve şefaatin hak ve sabit olduğunu ispatlamak için birçok aklî ve naklî delil getirmiştir.³⁸ Mâtürîdî'den sonra gelen Hanefî-Mâtürîdî âlimlerin tamamının Ebû Hanîfe ve Mâtürîdî'nin şefaati görüşünü olduğu gibi kabul ettikleri bilinmektedir.³⁹ Mâtürîdî, konuyla ilgili aklî delilleri şefaati ayetlerinin yorumunda açıkladığından ve konunun daha iyi anlaşılmasına faydalı olacağı düşüncesiyle önce Mâtürîdî'nin şefaatin gerçekleşeceğine delil getirdiği ayet ve hadislere yer vereceğiz. Sonra Mâtürîdî'nin şefaatiyle ilgili aklî delillerini ortaya koymaya çalışacağız.

2.3.1. Şefaatin Hak ve Sabit Olduğunu Gösteren Ayetler

Mâtürîdî'nin şefaati inancını büyük günah konusunun içerisinde ele aldığı daha önce belirtmiştik. Mâtürîdî'ye göre günahları Allah'tan başka hiç kimse bağışlayamaz. Günahları bağışlamak ancak Allah'a mahsustur. Bununla birlikte Cenabı Allah, peygamberlere ve salih kimselere müminlerin günahlarının bağışlanması için istiğfarda bulunmalarına izin vermiştir. Hatta bazı ayetlerde, Hz. Allah peygamberlerine ümmetlerinin günahlarının bağışlanması için istiğfar etmelerini emir buyurmuştur. Bu da yukarıda açıklandığı üzere peygamberlerin ve diğer iyi kimselerin, günahkâr müminlere şefaati etmesi demektir.⁴⁰

Mâtürîdî'nin eserlerine bakıldığında, onun, şefaatin hak ve sabit olduğuyla ilgili onlarca ayeti delil getirdiği görülecektir. Onun, şefaatin gerçekleşeceğine delil getirdiği ayetleri çeşitli şekillerde tasnif etmemiz mümkün olmakla birlikte, konunun daha kolay anlaşılması amacıyla, biz bu tür ayetleri altı grupta ele almayı tercih ettik.

Bu tür ayetlerin birincisi ve belki de en önemlisi Allah'ın razı olduğu ve izin verdiği kimseler için şefaatin gerçekleşeceğine dair ayetlerdir.

İkincisi peygamberlerin ve diğer iyi kimselerin, müminlerin günahlarının bağışlanması için istiğfarda bulunmalarıyla ilgili ayetlerdir.

Üçüncüsü son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şefaatiyle ilgili özel ayetler.

Dördüncüsü şefaatin aracılık yapmak anlamına geldiğiyle ilgili ayet.

Beşincisi putların şefaatinin fayda vermeyeceğiyle ilgili ayetler.

Altıncısı müşrik, münafık ve kâfirlere şefaati olunmayacağıyla ilgili ayetlerdir. Şimdi bu ayetlere Mâtürîdî'nin getirdiği yorumları sırasıyla ele alalım.

³⁸Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, s. 475-484.

³⁹ Geniş bilgi için bkz. Ak, Ahmet, *Mâtürîdî Âlimlere Göre Şefaati İnancı*, İdeal Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 86-117.

⁴⁰Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 422.

Mâtürîdî'nin Şefaatin Allah'ın İzniyle Gerçekleşeceğine Dair Ayetleri Açıklaması

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

“O gün Rahman’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.”⁴¹Mâtürîdî’ye göre buâyet, şefaatin ancak Allah’ın izin verdiği ve razı olduğu kimseler için olacağına apaçık bir delildir.⁴²

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

“O’nun izni olmadan huzurunda şefaata etmek kimin haddine?”⁴³ Mâtürîdî’ye göre âyetü’l-kürsüde geçen bu ifade, şefaatin Allah’ın izniyle gerçekleşeceğini ve O’nun izni olmaksızın hiç kimsenin şefaata edemeyeceğini açıkça bildirmektedir.⁴⁴

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ

“O’nun huzurunda, izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez.”⁴⁵ Mâtürîdî’ye göre bu ayet, Allah’ın izin verdiği kimselerden başkasının şefaata edemeyeceğinin ve kâfirlere hiç kimsenin şefaata etmesine Allah tarafından izin verilmeyeceğinin başka bir delilidir.⁴⁶

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ

“O (Allah), onların önlerindeki de, arkalarındaki de bilir ve onlar, (Melekler), Allah’ın razı olduklarından başkasına şefaata etmezler. Hepsi O’nun haşyetinden titrerler.”⁴⁷ Mâtürîdî’ye göre bu ayet, meleklerin, Allah’ın razı olduğu yani izin verdiği günahkâr müminler için şefaatte bulunacaklarına delil teşkil etmektedir.⁴⁸

Mâtürîdî’ye göre bu ayetlerden başka “Ruh’un (Cebrail’in) ve meleklerin saf saf olup durduğu o gün, Rahmân’ın izin verdiklerinden başkaları konuşamayacaklar; konuşan da doğruyu söyleyecektir.”⁴⁹ Ve “Rahman’ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaata hakkına sahip olmayacaklardır.”⁵⁰ gibi ayetler, şefaatin ancak Allah’ın razı olduğu, izin ve ruhsat verdiği kimseler için geçerli olduğuna delil teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu ayetler, Allah’ın izin vermediği, ahd etmediği ve razı olmadığı kimselerin kesinlikle şefaata etme yetkilerinin olmadığına da delalet etmektedir. O halde İmam Mâtürîdî’ye göre bütün bu âyetler, şefaatin tamamen Allah’ın izni ve rızasına bağlı olduğunu açıkça göstermektedir.⁵¹

Mâtürîdî'nin Peygamberlerin Allah'tan Mağfîret Dilemesiyle İlgili Ayetleri Açıklaması

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَ كَأُولِي الْأَلْبَابِ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذِنَ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Müminler ancak Allah’a ve peygamberine inanan, onunla beraber toplumu ilgilendiren bir iş üzerindeyken ondan izin almadan çekip gitmeyen kimselerdir. O halde bazı

⁴¹et-Tâhâ 20/109.

⁴²Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Murat Sülün, Edit. Bekir Topaloğlu, İstanbul 2007, IX, 237.

⁴³el-Bakara 2/255.

⁴⁴Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 154.

⁴⁵es-Sebe 34/23.

⁴⁶Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XI, 423, 424.

⁴⁷el-Enbiyâ 21/28.

⁴⁸Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 122.

⁴⁹en-Nebe 78/38.

⁵⁰el-Meryem 19/87.

⁵¹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XII, 345.

işlerini görmek için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁵²

Mâtürîdî'ye göre bu ayette geçen “Onlar için Allah'tan bağışlama / mağfiret dile!” ifadesi, Hz. Allah'ın Hz. Peygamber'e müminler için istiğfarda bulunarak şefaathçi olmasını emretmesi demektir.⁵³ Keza Allah Teâlâ, Haşr sûresi'nin 10. âyetinde de müminlerin, diğer müminler için istiğfarda bulunmalarını emrediyor. Yine bu âyette, günahkâr müminler için mağfiret istemenin Allah'ın emri olduğuna delalet vardır.⁵⁴ Bu sebeple, İmam Mâtürîdî'ye göre ümmeti için şefaathçi olmak, Hz. Peygamber için Allahü Teâlâ tarafından verilen bir emir ve görevdir. Bu da Allah'ın bir fazlı ve mağfiretidir. İmam Mâtürîdî'nin bu ifadelerinden şunu anlamak mümkündür: Cenâb-ı Allah, müminlerin bazı günahlarını Peygamberinin şefaati vesilesiyle bağışlayacağını dilemiş ve bundan dolayı şefaath edilmesini emir buyurmuştur.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

“Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamberden mağfiret isteseydiler ve onlara peygamber de istiğfarda bulunsaydı elbette Allah ta onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı.”⁵⁵ Bu ayetin yorumunda şefaath, Rasûlullah (s.a.v.)'in müminler için istiğfar etmesi üzerine Hz. Allah'ın peygamberin istiğfarı / şefaati vesilesiyle onların tövbelerini kabul etmesi demektir.⁵⁶

وَاسْتَغْفِرْ لِنَفْسِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

“... Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanması için Allah'tan mağfiret dile....”⁵⁷ Mâtürîdî'ye göre bu ayetten başka “Artık onları bağışla ve onların günahlarının bağışlanmasını iste.”⁵⁸ ayetinde de Hz. Peygamber'e⁵⁹ ve aşağıda geleceği üzere Hz. Nûh ve Hz. İbrahim'e hem kendileri hem de bütün müminler için mağfiret dilemelerini emretmiştir.⁶⁰

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَرِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا

Hz. Nûh (a.s.): “Ey Rabbim, beni, anamı, babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla! Zâlimleri ise daima helak et!”⁶¹

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Hz. İbrahim: “Ey Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!”⁶² Mâtürîdî, yukarıda geçen peygamberlerin yaptıkları duaları da şefaate delil göstermektedir.⁶³

⁵² en-Nur 24/62.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, X, 213.

⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 77.

⁵⁵ en-Nisâ 4/64.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, III, 311.

⁵⁷ el-Muhammed 47/19.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/159.

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 457.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XIII, 401.

⁶¹ en-Nûh 71/28.

⁶² el-İbrâhîm 14/41.

⁶³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XIII, 12-13.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْحَجِيمِ

“Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rablerini hamd ederek tesbih ederler. O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlama dilerler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe edenleri ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azabından koru.”⁶⁴ Mâturîdî, bu ayeti de meleklerin büyük günahı olan müminler için şefaatte bulunacaklarına delil göstermektedir.⁶⁵ Ona göre müminlerin bazı günahları, meleklerin istiğfarıyla yani şefaatiyle bağışlanacaktır.⁶⁶

Mâturîdî’nin Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Şefaatiyle İlgili Ayetleri Açıklaması

وَأَسْوَفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى

“Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.”⁶⁷

Mâturîdî’ye göre bu âyet, şefaatin hak oluşunun delillerden birisidir. Bu âyette, Hz. Allah’ın Rasûlüne vereceği ve onun da razı olacağı şeylerden birisi de şefaattir. Diğer bir ifadeyle Hz. Allah, peygamberlerine özellikle de Hz. Muhammed (a.s.)’a müminler için istiğfar etmesini emredecek – meleklerle emrettiği gibi – onlarda müminler için istiğfar edecekler. Yani şefaate edeceklerdir.⁶⁸

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁶⁹

İmam Mâturîdî, Peygamber efendimizin âlemlere rahmet olarak gönderilmesini, âlemlere şefaateçi olarak gönderilmesi olarak yorumlamaktadır. Zira o, Rasûlullah (s.a.v.)’in rahmetini üç şekilde şöyle açıklar:⁷⁰

Rasûlullah (s.a.v.)’in rahmeti, insanların ve cinlerin azabının tehir edilmesi demektir.

Rasûlullah (s.a.v.)’in rahmeti, onun vesilesi ile ona tabi olanların bağışlanıp, kurtuluşa ermeleri ve onların dünya ve ahirette şereflerinin artması demektir.

Rasûlullah (s.a.v.)’in rahmeti, ahirette büyük günah işleyenler için şefaateçi olması demektir.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

“Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, rabbini seni Makâm-ı Mahmud’a ulaştırsın.”⁷¹ Mâturîdî’ye göre bu âyette geçen “Makâm-ı Mahmud’a” ifadesi, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şefaate makamı anlamına geldiğini söyleyenler olmuştur. Bu durumda “Makâm-ı Mahmud”, onun ümmetine ve özellikle günahkâr müminlere şefaate etmesi anlamına gelir.⁷²

Mâturîdî’nin Şefaatin Aracılık Etmek Anlamına Gelen Ayeti Açıklaması

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّهِينًا

⁶⁴el-Mü’min 40/7.

⁶⁵Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, I, 122; XIII, 12.

⁶⁶Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, II, 154.

⁶⁷ed-Duhâ 93/5

⁶⁸Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, XVII, 244, 245.

⁶⁹el-Enbiyâ 21/107.

⁷⁰Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, IX, 334.

⁷¹el-İsrâ 17/79.

⁷²Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, VIII, 340.

Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter.”⁷³

İmam Mâtürîdî'ye göre bu âyet-i kerîmede şefaât, iyi veya kötü bir iş konusunda aracılık edip o işe teşvik etmek, delalet etmek ve destek vermek demektir. Ona göre iyi şefaât, “Hayra delalet eden, o hayrı işlemiş gibidir.” sözünde olduğu gibi iyiliği teşvik eden veya iyi bir çığır açan kişi, o iyiliği yapan veya onun açtığı iyi çığırda giden kimselerin sevabı gibi sevap alır demektir.⁷⁴ Mâtürîdî, bu ayetin yorumunda daha önce belirtildiği üzere şefaatin güzel / doğru ve yerinde bir şey olduğuna vurgu yapmaktadır.

Mâtürîdî'nin Putların Şefaatinin Fayda Vermeyeceğiyle İlgili Ayetleri Açıklaması

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوْلُوا كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْتَلُونَ

“Yoksa Allah'tan başka şefaâtçiler mi edindiler? De ki: “Hiçbir şeye güçleri yetmese ve düşünmüyor olsalar da mı?”⁷⁵ Mâtürîdî'ye göre bu ayette geçen “şüfeâe” / şefaât ediciler ile putlar kast edilmektedir. Ona göre bu gibi ayetlerde şefaatin ancak Allah'ın izniyle gerçekleşeceğine ve Allah'ın putların şefaatine izin vermeyeceğine açık deliller bulunmaktadır.⁷⁶

Mâtürîdî'ye göre yukarıdaki ayetten başka “O müşrikler, Allah'tan başkasına ibadet ederler. Hâlbuki onların ne zararı ne de faydası dokunabilir. Böyle olmasına rağmen müşrikler, putlar, bizim Allah katında şefaâtçilerimizdir derler.”⁷⁷ ve “ ... Biz ancak, o putlara bizi Allah'a yaklaştırmaları için ibadet ediyoruz derler”⁷⁸ âyetleri Allah'ın putların şefaât etmesine izin vermeyeceğine açıkça delalet etmektedir.⁷⁹ Aynı zamanda bu söz, putlardan şefaât umanlar hakkında zikredilmiş ve adeta müşriklere “Onların şefaatinin nasıl umarsınız? Zira onların zerre kadar bir şeye gücü yetmez. Size nasıl şefaâtçi olsunlar! demektir.”⁸⁰ Ayrıca Sebe Sûresi'nin 23. âyetinde geçen “Allah katında, O'nun izin verdiği kimselerden başkasının şefaati yarar sağlamaz.” ifadesi şu manaya gelmektedir: Allah'ın şefaât izni verdiği kişinin dışında hiç kimse bir başkası için şefaâtçi olamaz ve Allah, kâfirlerden hiç kimsenin şefaât olunmasına izin vermemiştir. Bu, onların “... Bunlar Allah katında bizim şefaâtçilerimizdir.”⁸¹ Ve “... Sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz...”⁸² sözlerinden dolayıdır.

Mâtürîdî'nin Şefaatin Olmayacağına Dair Ayetleri Açıklaması

Mâtürîdî, şefaatin fayda vermeyeceği ve hiç kimseye şefaât olunmayacağına dair ayetleri, şefaatin olmadığına değil; şefaatin olduğuna delil kabul etmektedir. Zira bu tür ayetler, bağlamlarına bakıldığında onların tamamının ya kâfir, müşrik ve münafıklarla ya da putlarla ilgili olduğu kolayca anlaşılır. İmam Mâtürîdî'ye göre putlar, müşrikler, kâfir ve münafıklar için kesinlikle şefaât yoktur. Yani bu dört sınıftan hiç birisine ne şefaât olunur; ne de onlar başkasına şefaât edebilir. Mâtürîdî'ye göre şefaatin fayda vermediği ve vermeyeceğiyle ilgili âyetler sadece inanmayan kimseler için olduğuna sürekli vurgu yapmaktadır. O, bu tür ayetlerde geçen şefaatin olmadığına dair hükmün, müminleri kapsamadığını ilgili âyetlerle şöyle açıklamaktadır:

⁷³en-Nisâ 4/85.

⁷⁴Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, III, 359.

⁷⁵ez-Zümer 39/43.

⁷⁶Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XII, 344-345.

⁷⁷el-Yûnus 10/18.

⁷⁸el-Yunus 10/3.

⁷⁹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XII, 344-345; VII, 31.

⁸⁰Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XI, 423-424.

⁸¹el-Yûnus 10/18.

⁸²ez-Zümer 39/3.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“Kimsenin kimse namına bir şey ödemeyeceği, hiç kimseden fidye alınmayacağı, kimseye şefaatin (aracılığın) yarar sağlamayacağı ve hiç kimsenin hiçbir taraftan yardım göremeyeceği günden sakının.”⁸³

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şfaat kabul olunmaz, fidye alınmaz. Onlara yardım da edilmez.”⁸⁴

İmam Mâtürîdî'ye göre yukarıda geçen Bakara Suresi'ndeki 48. ve 123. ayetleri, müminlerin değil, sadece kâfirlerin şfaate nail olamayacaklarını bildirmektedir.⁸⁵ Diğer bir ifadeyle bu âyetler, mutlak olarak şfaatin olmayacağını değil; sadece kâfirlere şfaat olmayacağını göstermektedir. Çünkü Bakara Suresi'nin 48. ayetinin kâfirlerle ilgili olduğu bir önceki âyet ile birlikte okunduğunda daha iyi anlaşılacaktır. Zira Bakara Suresi'ndeki 47. ayet şöyledir: “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.” Mâtürîdî'ye göre bu ayetin İsrailoğulları'ndan bahsettiği açıktır. Bu sebeple bundan sonra gelen 48. ayeti bu bağlamda değerlendirmek ve anlamak gerekir. Aksi halde Hz. Allah'ın burada murad ettiği mana yanlış anlaşılır. Nitekim Cenâb-ı Allah, kâfirlerin akıbetlerini diğer ayetlerde benzer şekilde şöyle haber vermektedir:⁸⁶

“Şüphesiz inkâr edip kâfir olanlar var ya, dünya dolusu altını fidye verseler bile bu, hiçbirisinden asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”⁸⁷

“Şüphesiz yeryüzünde olanların hepsi ve yanında bir o kadarı daha kendilerinin (kâfirleri) olsa da onu kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verecek olsalar, onlardan yine kabul edilmez. Onlara elem dolu bir azap vardır.”⁸⁸ Mâtürîdî'nin bu açıklamalarından Kur'an'a bütüncül değil, parçacı yaklaşıldığında şfaat konusunun doğru anlaşılmasının zor olduğu anlaşılmaktadır. Mâtürîdî, bu görüşünü desteklemek için aşağıdaki ayetleri delil getirmektedir.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

“Artık şfaatçilerin şfaati onlara fayda vermez.”⁸⁹ Mâtürîdî'ye göre bu ayette geçen şfaatçilerin şfaatinin fayda vermemesi kâfirler içindir. Çünkü Mâtürîdîye göre bu ayetin öncesinde geçen âyetlerden, bu âyet ile kâfirlerin kastedildiği açıkça anlaşılmaktadır.⁹⁰

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“Kendileri için Allah'tan başak ne bir dost, ne de bir şfaatçi bulunmaksızın, Rab'lerinin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye onunla (Kur'an ile) uyar.”⁹¹

⁸³el-Bakara 2/123.

⁸⁴el-Bakara 2/48.

⁸⁵Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 122-123.

⁸⁶Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IV, 216-217.

⁸⁷Âl-i İmrân 3/91.

⁸⁸el-Mâide 5/36-37.

⁸⁹el-Müddessir 74/48.

⁹⁰Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XVI, 271-272.

⁹¹el-Enam 6/51.

Mâtürîdî'ye göre bu ayet, kâfirlere / müşriklere hiç kimsenin şefaati edemeyeceğinin başka bir delilidir.⁹² Ona göre bu ayet, müminlere ahirette şefaati edileceğini göstermektedir. Zira Kur'an okumak gibi her türlü salih ameller, mümine fayda verecektir.⁹³ Ama inanmayanlara ise kesinlikle fayda vermeyecektir.⁹⁴ Buradan müminin işlediği salih amellerin kendisine şefaati olacağı anlaşılmaktadır.

İmam Mâtürîdî, “Şüphesiz, hüküm günü, hepsinin bir arada buluşacağı zamandır. O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. Kendilerine yardım da edilmez. Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunun dışındadır. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.”⁹⁵ ayetinin de kâfirler hakkında olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu âyette geçen “Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunun dışındadır” ifadesiyle müminlerin Allah'ın merhametine mazhar olacakları ve müminlerin bir kısmının günahkâr bazı müminlere şefaati edecekleri aşikârdır.⁹⁶

وَدَّرَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهُمْ وَعَرَّتَهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكَرَ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

“Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak. Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaati. (Kurtuluşu için) her türlü fidiyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar, kazandıkları yüzünden helake sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılgınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.”⁹⁷

Mâtürîdî'ye göre bu ayet, kâfirleri ahirette kurtaracak hiç kimsenin olmayacağına delalet etmektedir. Ona göre bu dünyada insan bir sıkıntı ile karşılaşsa, onu, ya kendisine şefaati olanların şefaati, ya da dostlarının yardımı veya para cezası kurtarabilir. Fakat kâfirlerin ahiret hayatında, bu üç kurtuluş yolundan hiç birisi olmayacaktır. Hatta canlarını fedâ etseler ve salih amelleri orada yapmaları da mümkün olsa, yine de kâfirler Allah'ın ebedî azabından kurtulamayacaktır.⁹⁸

Mâtürîdî'ye göre “Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez.) onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların Allah ve Rasûlünü inkâr etmiş olmaları sebebiyledir. Allah, fasık topluluğu doğru yola iletmez.”⁹⁹ Mealindeki âyette, Cenâb-ı Allah, Rasûlüne kâfirler ve münafıklar için mağfiret istenmesini yasaklamıştır.¹⁰⁰

2.2. Şefaatin Hak ve Sabit Olduğuna Dair Hadisler

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserinde şefaatin hak olduğuna dair Hz. Peygamber'den gelen iki tane hadisi rivayet etmekte ve ayrıca Hz. Ali'den gelen bir rivayete yer vermektedir. Ona göre bu rivayetlerin üçü de şefaatin hak ve sabit olduğuna delil teşkil etmektedir.¹⁰¹ Bu rivayetlerden birisi ve en önemlisi kuşkusuz

⁹²Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, V, 71.

⁹³Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XII, 66.

⁹⁴Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIV, 155.

⁹⁵el-Duhân 44/40-42.

⁹⁶Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIII, 310-311.

⁹⁷el-Enam 6/70.

⁹⁸Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, V, 98-101.

⁹⁹et-Tevbe 9/80.

¹⁰⁰Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VI, 420-421; Bu rivâyet için bkz. Buhârî, *Sahîhu Buhârî*, “Tefsir”, 13; Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Fedâilü's-Sahâbe”, 25; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “et-Tefsir”, 9.

¹⁰¹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 186;XVII, 21-22

“Şefaatin, ümmetinden büyük günah sahiplerine ulaşacaktır”¹⁰² rivayetidir. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*'da Hz. Ali'nin de bu rivayeti kabul ve naklettiğini kaydetmektedir. Burada geçen kayıta göre Hz. Ali (r.a.), yaşlı bir kadının “Allah'ım beni Muhammed (a.s.)'in şefaatine nail eyle” şeklinde dua ettiğini görür. Bunun üzerine Hz. Ali o kadına şöyle söyler: “Rasûlullah (s.a.v.)'in ümmetinden büyük günahı olanlara şefaate edeceği kesindir. Sen, Allah'ım beni cennette Muhammed (s.a.v.)'in arkadaşlarından olmayı / Hz. Muhammed'e komşu olmayı nasip eyle” şeklinde dua etmesini tavsiye etmiştir. Mâtürîdî, burada geçen kayıta Hz. Ali'nin kadına söylediği bu sözün doğruluğunu desteklemek için “Eğer size yasaklananların (günahların) büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız.”¹⁰³ ayetini okuduğuna dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

Mâtürîdîlik alanında önemli çalışmaları olan Nuri Tuğlu bu hadisin birçok kaynaktan geçtiğini belirttikten sonra onun tahriç ve değerlendirmesini yapmıştır. Tuğlu, bu rivayetle ilgili yaptığı tahriç ve değerlendirmesinde bu hadisi, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, Neysâbü'rî, Beyhakî, Ebû Ya'lâ, İbn Mâce, İbn Hıbbân, Neysâbü'rî, Tayalisi ve Taberânî'nin naklettiğini belirtmektedir. Keza o, bu hadisin, *sahih* olduğunu ve pek çok şâhidi bulunduğunu; ayrıca bu hadisi mütevâtir sayanların bile bulunduğunu belirttikten sonra kendisinin de bu rivâyetin *sahih* olduğuna inandığını ifade etmektedir.¹⁰⁵

Mâtürîdî'nin söz konusu eserindeki Hz. Peygamberden gelen diğer bir rivayet te şudur:¹⁰⁶ “Dilin sadakasından daha üstün bir sadaka yoktur”. Dilin sadakası nedir Ey Allah'ın Rasülü diye sorulunca, şöyle cevap vermiştir: “Şefaattir! Sen onunla iyilik ve ihsanı kardeşine ulaştırırsın, hoş olmayan şeylerin ağırlığını ondan uzaklaştırırsın, onun (dilin) aracılığıyla kanın akmasını durdurursun”.¹⁰⁷ Bu kayıtlardan Mâtürîdî'nin şefaate ilgili bu rivayetleri *sahih* kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2.3. Şefaatin Hak ve Sabit Olduğunun Akli Delilleri

İmam Mâtürîdî'ye göre daha önce belirtildiği üzere Cenâb-ı Allah, daha önce belirtildiği üzere peygamber olarak gönderdiği Hz. Nûh ve Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hem kendileri için hem de ümmetleri için istiğfarda bulunmalarını emretmiştir.¹⁰⁸ Ona göre Hz. Allah'ın peygamberleri tarafından yapıldığında kabul etmeyeceği bir duayı emretmesi aklen mümkün değildir.¹⁰⁹ Ayrıca eğer büyük günah işleyen mümin hakkında istiğfarda bulunmak helal olmamış olsaydı, Allah'ın geçmişlerimiz için mağfirette bulunun emrinin hikmeti de olmazdı. Oysa Allah Teâlâ, Kur'an'da kendi günahlarımız için olduğu gibi ölen geçmişlerimiz için de istiğfarda bulunmayı Haşr Sûresi 10. Âyette “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: «Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla.”¹¹⁰ âyetinde geçtiği üzere emretmektedir.¹¹¹

Öte taraftan İmam Mâtürîdî'ye göre Mu'tezile'nin iddia ettiği üzere, müminlerin, büyük günahları sebebiyle kâfirler gibi cehennemde ebedî kalması, birçok âyet ve hadislerle haber verilen bağışlanma müjdesini ortadan kaldırmaktadır. Zira mümin, günah işlediği için değil, aksine iyilikleri vesilesiyle şefaate hak kazanır. Ayrıca şefaati reddetmek, Hz.

¹⁰² Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleyman b. el-Eş'ab, es-*Sünen*, İstanbul 1992, 20, 21; Tirmizî, *Sünen*, Sıfâtü'l-Kiyâme, 12, ancak bu rivayet, bu iki eserde de “nâletün” kelimesi olmaksızın rivayet edilmiştir.

¹⁰³ en-Nisa 4/31.

¹⁰⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XVII, 21-22; bu rivayette yer alan “Hz. Peygamberin arkadaşı / komşusu olmayı nasip eyle” yerine *Te'vilâtü'l-Kur'an*'ın başka bir yerinde “kurtuluşa erenlerden eyle” şeklinde geçmektedir. Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 186.

¹⁰⁵ Tuğlu, Nuri, Mâtürîdî “Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Isparta 2003, s. 325.

¹⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, III, 360.

¹⁰⁷ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 194.

¹⁰⁸ el-Muhammed 47/19.

¹⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIII, 12-13.

¹¹⁰ el-Haşr 59/10.

¹¹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XV, 78.

Peygamber'in şefaatine ümit bağlayan Müslümanların çoğunun duasını geçersiz kılmaktadır. Bu ise doğru değildir.¹¹² Ayrıca Mâtürîdî, müminlerin bazı günahlarının ahirette peygamberlerin şefaatiyle affedilmesi meselesini, dünya hayatında başkalarının ihtiyacının ancak hükümdarların yanında şerefi ve değeri olanlar sayesinde giderilmesine benzetmektedir.¹¹³

2.4. Mâtürîdî'nin Şefaate İlgili Diğer Bazı Önemli Konuları Açıklaması

Buraya kadar olan bölümde şefaate inancının İslam'ın en temel iki kaynağında hak ve sabit olduğunun hem Ebû Hanife hem de Mâtürîdî tarafından kabul edildiğini görmüş olduk. Bu sebeple şefaate inancının İslam'a sonradan sokulduğu veya İslam dışı olduğuna dair iddiaların bu iki büyük İslam âliminin görüşlerine ters düştüğü anlaşılmaktadır. Şimdi söz konusu iki âlimin bundan başka günümüzde de çok tartışılan şefaate ilgili bazı konulara getirdikleri açıklamalara geçelim.

Şefaatin Allah'a Ait Olması Meselesi

Mâtürîdî bu konuyla ilgili görüşü *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın on ikinci ciltinde Zümer suresinin 44. ayetinin yorumunda şöyle belirtmektedir:

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“De ki: “Şefaate (iznini verme yetkisi) tümüyle Allah'a aittir. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra yalnız O'na döndürüleceksiniz.”¹¹⁴ Mâtürîdî'ye göre bu ayette geçen “Şefaate, tümüyle Allah'a aittir” ifadesi, şefaate tam yetkili olan sadece Allah'tır, demektir. Diğer bir ifadeyle ancak Allah'ın izin verdiği ve razı olduğu kimseler şefaateçi olur; Allah'ın izni ve rızası olmadıkça hiç kimse şefaate edemez ve ona şefaate de olunmaz demektir.¹¹⁵ Mâtürîdî, bu konudaki görüşünü, yukarıda geçen şefaatin ancak Allah'ın razı olduğu ve izin verdiği kimseler için olacağına dair ayetlerin yorumunda geniş bir şekilde açıklamıştır. Tekrardan kaçınmak için aynı bilgileri buraya almaya gerek duymadık.

Şefaatin Büyük Günahı Olan Müminler İçin Olması Meselesi

Mâtürîdî'nin daha önce şefaate inancını büyük günah meselesi içerisinde ele aldığını belirtmiştik. Hatta onun şefaate anlayışının temeli, büyük günahı olan müminlerin günahlarının Allah tarafından bağışlanmasının istenilmesine dayandığını söylemek mümkündür. Bu sebeple bu konunun ayrı bir başlıkta incelenmesini yararlı gördük. Mâtürîdî bu konuda birçok ayeti delil getirmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ

“Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: «Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla.»¹¹⁶ Mâtürîdî'ye göre bu ayette, hayattaki müminlerin ölmüş müminlerin günahlarının bağışlanmasını / mağfiretini istemelerini Allah'ın emretmiş olduğuna delalet vardır.¹¹⁷

رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ

“Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize vadettiklerini bize ver. Kıyamet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen asla sözünden dönmezsin”.¹¹⁸ İmam Mâtürîdî'ye göre bu ayet,

¹¹²Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, 475.

¹¹³Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 422.

¹¹⁴ez-Zümer 39/44.

¹¹⁵Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XII, 345-346.

¹¹⁶el-Haşr 59/10.

¹¹⁷Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 77.

¹¹⁸Âl-i İmran 3/194.

“Allah’ım, peygamberlerin ümmetleri için istiğfar edeceği vaadini bize ver! Anlamına gelir ki, bu da bir çeşit şefaattir.”¹¹⁹

Bu âyet, bir taraftan Mutezile’nin “büyük günah işleyen, şefaate nail olamaz” görüşünü çürütmekte, diğer taraftan büyük günahı olan kimselerin şefaate nail olacağına delalet etmektedir. Çünkü Mutezile’ye göre tövbe edip istiğfarda bulunmadıkça büyük günah işleyen kimseyi Allah’ın bağışlaması câiz değildir. Mâtürîdî’ye göre ise Hz. Peygamber’in büyük günah işleyen müminler için Allah’tan mağfiret dilemesi caizdir, hatta bir görevdir. Nitekim bu âyette Hz. Peygamberin, müminlerin günahları için Allah’tan mağfiret dilemesi emredilmektedir.¹²⁰

Mâtürîdî’ye göre mümin, arzu ve isteklerine yenik düştüğü veya öfkesine hâkim olamadığı gibi şeylerden dolayı günah işler. Ancak günah işlerken, Rabbine karşı gelmeyi veya şeytana tapmayı düşünmez.¹²¹ Bu sebeple, Cenâb-ı Allah müminlerin şirkin dışındaki günahlarını rahmetiyle affetmeyi çok sevmektedir.¹²² Ancak Mâtürîdî’ye göre Allah’ın müminlere rahmet edip, günahlarını bağışlaması şu iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan birisi, Müslümanın makbul olan iyi davranışları / salih amelleri sayesinde olur. İkincisi ise iyi kimselerin, günahkâr müminlere şefaate etmesiyle olur.¹²³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) “Allah’ın rahmeti olmadıkça hiç kimse cennete giremeyecektir.” buyurması üzerine, “Sen de mi ya Rasûlallah?” diye sorulunca, “Evet, cennete, ben de ancak Allah’ın rahmetiyle gireceğim” buyurmuştur. Bu sebeple, Mâtürîdî’ye göre Mu‘tezile’nin iddia ettiği gibi ebedî kurtuluş için sâlih ameller, kâfi gelemez.¹²⁴

İmam Mâtürîdî’ye göre dua ve şefaate, cennete girişin bir an önce gerçekleşmesini istemek için olur. Bu durumda eğer büyük günah işleyenler, günahları ölçüsünde azaba uğratılırlarsa, bu, Allah’ın adaletinin gereğidir. Şefaate dileyenin isteği ise, Allah’ın adaletiyle muamele etmesini değil, Allah’ın rahmetiyle muamele edip, bağışlamasını talep etmek demektir. Şüphesiz ki, Allah Teâlâ, kullarına, dilerse adaletiyle muamele eder, dilerse rahmetiyle muamele eder.¹²⁵

İmam Mâtürîdî’ye göre Mutezile ve Hariciler, büyük günah işleyenler için şefaatin olmayacağını iddia ederler ve şefaate, ancak ameli iyi olan kimseler içindir, derler. Ameli kötü olanlar için azap vardır ve onlar için şefaateçi yoktur derler.¹²⁶ Fakat bu doğru değildir. Nitekim ona göre “Allah, inkâr edenlere, Nûh’un karısı ile Lût’un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah’ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara “haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!” denildi.”¹²⁷ ayetinde Nuh (a.s.) ile Lut (a.s.)’in eşleri için yaptıkları duaların fayda vermemiş olması, eşlerinin kâfir olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu ayette geçen darb-ı mesel, büyük günah işleyenler için değil, kâfirler içindir. Nitekim ona göre şu ayetler de bu görüşü desteklemektedir:¹²⁸

“Şüphesiz inkâr edip kâfir olanlar var ya, dünya dolusu altını fidye verseler bile bu, hiçbirisinden asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”¹²⁹

¹¹⁹Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, II, 517.

¹²⁰Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, XIII, 402.

¹²¹Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd Tercümesi*, s. 480.

¹²²Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, III, 256-257.

¹²³Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd Tercümesi*, s.484.

¹²⁴Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, XIII, 14.

¹²⁵Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd Tercümesi*, s. 590-591.

¹²⁶Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, XVI, 272.

¹²⁷et-Tahrîm 66/10.

¹²⁸Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, XV, 275.

¹²⁹Âl-i İmrân 3/91.

“Şüphesiz yeryüzünde olanların hepsi ve yanında bir o kadarı daha kendilerinin (kâfirleri) olsa da onu kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verecek olsalar, onlardan yine kabul edilmez. Onlara elem dolu bir azap vardır.”¹³⁰

İmam Mâtürîdî'ye göre kâfirler, ömürlerini Allah'a isyan ve muhalefet ederek geçirdiklerinden dolayı, günahlarının bağışlanmaları için dünyaları verseler de, onların malları kabul edilmez yani onlara faydası olmaz. Ayrıca bu ayette şu incelik te bulunmaktadır: Kâfirler, dünyada rüşvet vererek bir takım sıkıntılardan kurtuldukları gibi ahirette de rüşvet teklif ederek Allah'ın azabından kurtulmaları mümkün değildir.¹³¹

Mâtürîdî'ye göre yukardaki ayetlerden başka “Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez.) onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların Allah ve Rasülünü inkâr etmiş olmaları sebebiyledir. Allah, fasık topluluğu doğru yola iletmez.”¹³² ayeti, Mu'tezile'nin büyük günahı olanların şefaate nail olamayacağına dair görüşünü çürütmektedir. Çünkü bu âyette Allah, kâfirlerin mağfiret edilmeyeceğini haber veriyor. Büyük günahı olan ise kâfir gibi değildir. Allah'ı ve Rasülünü inkâr etmedikleri için Allah'ın onları mağfiret etmesi caizdir. Ve onlar için şefaate vardır. Nitekim münafıklardan Abdullah b. Übey b. Selül ölünce, oğlu Abdullah b. Abdullah Hz. Peygamber'e gelir ve babası için gömleğini vermesini ve onunla kefenlemesini ve cenaze namazını kıldırmasını ister. Hz. Peygamber de Allah'tan kendisine yol göstermesini niyaz ederek onun cenaze namazını kıldırması için ayağa kalkınca Tevbe sûresi 80. âyet nazil olur. Ve bunun üzerine Hz. Peygamber ona dua etmez ve cenaze namazını da kıldırmaz.¹³³ Ayrıca Mâtürîdî'ye göre şefaate, günahkâr müminler içindir. Günahı olmayanın şefaate ihtiyacı yoktur. Ona göre Mümin sûresi 7. ayette geçen “*Tövbe edenler ve senin yoluna uyanlar*” ifadesi, Mutezile'nin iddia ettiği gibi günahı olmayanları değil, günahı olan müminleri kapsamaktadır. Zira müminin şefaate nail olması, günah işlediği için değil, imanından ve itaatlerinden kaynaklanmaktadır.¹³⁴

Şefaate İnanıcının Günaha Teşvik Edeceğine Dair İddianın Açıklaması

İmam Mâtürîdî, Mu'tezile'nin, büyük günah işleyenlerin şefaatele affedileceklerine inanmalarının, onları günaha teşvik edeceği şeklindeki iddiasını yersiz bulmaktadır. Mâtürîdî'ye göre şirkin dışında kalan bazı büyük günahların, şefaate sayesinde affedilmesi mümkündür. Ancak, günahkâr müminlerin şefaate erişmeleri, günah işledikleri için değil, imanları ve salih amelleriyle mümkün olacaktır. Yoksa her günah işleyen şefaate mazhar olamayacaktır. Yine ona göre “*Allah'ım, bana Rasûlullahın şefaatine nail olmayı nasip et*” demek, “Allah'ım, bana günah işlemeyi nasip et demek değil; Allah'ım, beni hayırlı işler yapmaya muvaffak kıl, seni tazim edenlerden ve itaatle senin rızanı kazanarak şefaate nail olanlardan olmayı nasip et demektir.”¹³⁵

Hız. Peygamber'in Şefaate İlgili Hız. Fatıma'ya Söylediği Sözün Açıklaması

Şefaate konusunda bugün de çok tartışılan ve çok farklı anlaşılan bir mesele daha vardır ki, o da Hız. Peygamber (s.a.v.)'in şu sözüdür: “Ey Muhammed'in kızı Fatıma, cehennemden kendini koru / kurtar! Ben sana fayda da zarar da veremem. Fakat sana acır ve senin sıkıntına üzülürüm”¹³⁶

¹³⁰el-Mâide 5/36-37.

¹³¹Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IV, 216.

¹³²et-Tevbe 9/80.

¹³³Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 420-421; Bu rivâyet için bkz., Buhârî, *Sahîhu Buhârî*, “Tefsir”, 13; Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Fedâilü's-Sahâbe”, 25; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “et-Tefsir”, 9.

¹³⁴Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 154.

¹³⁵Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XVII, 22.

¹³⁶ Benzer bir rivâyet için bkz. “Ey Resulullah'ın kızı Fatıma! Sen de kendini Allah'tan satın almaya çalış; zira senin için de bir şey yapamam. Buhârî, “Vesâyâ” 11; “Tefsir” 2; Müslim, “İman” 348-352.

İmam Mâtürîdî, bu rivâyeti şöyle açıklamaktadır:¹³⁷ Hz. Allah'ın “Ey Muhammed! (Önce) En yakın akrabalarını uyar”¹³⁸ buyurması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Kureyş kabilesini toplamış ve onları;

“Ey Kureyşliler! Ey Kusay oğulları! Ey Abdi Menaf oğulları! Ey Abdülmuttalib'in oğulları! Kendinizi cehennemden koruyun, benim size faydam da zararım da olmaz” şeklinde uyarılmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), kızı Fatıma (r.anha)'ı da hususi olarak yukarıda geçtiği gibi bir kez daha uyarılmıştır. Ayrıca İmam Mâtürîdî, Şuarâ sûresi 214. âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Ey Haşim oğulları ve Abdülmuttalib'in oğulları! Ben sadece size değil; bütün insanlara gönderildim” şeklinde bir rivâyetin bulunduğu da dikkat çekmektedir. Diğer taraftan İmam Mâtürîdî, tefsirinde geçen başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından önce Ehl-i Beyti'ni topladığını ve onları bir kez daha şu şekilde uyardığını kaydetmektedir:

“Dikkat edin! Benim amelim bana aittir. Sizin ameliniz, size aittir. Dikkat edin! Ben Allah'tan sizin için bir şeye malik değilim. Yine dikkat edin! Sizin içinizden benim dostlarım, muttaki olanlarıdır. Ben kıyamet günü muttaki olanlarınızı tanıyacağım. Bana dünyadayken itaat edenlerinizi tanıyacağım.” Ayrıca Mâtürîdî'ye göre Hz. Peygamber'in “O günde benim nesep ve sebebimden başka her nesep ve sebep kesilecektir”¹³⁹ gibi sözleri ve akrabalık bağlarından dolayı Hz. Peygamberin yakınları rehavete kapılmış olabilirler. Ayrıca onların, itaat etmeseler de akrabalıkları sebebiyle kıyamette Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendilerine şefaate edeceği için ceza görmeyeceklerini arzu etmeleri / zannetmeleri mümkündür. Bundan dolayı Hz. Allah, Hz. Peygamber'e yakınlarını uyar demiştir. O da yakınlarını bu sebeple uyarılmıştır.

Aslında Mâtürîdî'ye göre Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak, onun akrabası ve yakını olmakla değil; ancak ona itaat ve icabet etmekle mümkündür. Bu sebeple, Cenâb-ı Allah, Hz. Peygamber'in bu konuda yakınlarını uyarmasını emretmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de, Cenâb-ı Allah'a muhalefet etmekten sakınmayanlara ve itaat etmeyenler için velâyet / dostluk / şefaate yoktur diye haber vermiştir.¹⁴⁰

O halde bu konuda şunu söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'in kendi akrabasına ve kızı Fatıma'ya hitaben söylediği uyarı ifadelerinin, kendisine güvenerek Allah'a ibadet ve itaatta gevşeklik yapmanın sakıncasına dikkat çekmek, kendi yakınlarının şımarmayıp, sorumluluklarını unutmaması gibi hikmetlere yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak İmam Mâtürîdî'ye göre şefaate haktır ve zamanı geldiğinde gerçekleşecektir. Ona göre başta peygamberler olmak üzere Allah'ın yanında iyi olan kimseler ahirette zorda kalacak olan günahkâr müminlere Allah'ın izniyle şefaate edecektir.

Mâtürîdî'ye Göre Şefaate Edecek ve Edemeyecek Kimseler

Mâtürîdî'nin yukarıda geçen ifadelerinden başta Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere bütün peygamberlerin,¹⁴¹ meleklerin¹⁴² ve iyi kimselerin¹⁴³ Allah'ın razı olduğu kimselere izin verdiği oranda şefaate edecekleri açıkça anlaşılmaktadır. Ona göre bunlardan başka dünyadayken yapılan güzel davranışlar diğer bir ifadeyle salih ameller de yine Allah'ın izniyle ve razı olduğu ölçüde o iyiliği yapanlara şefaateçi olacaklardır. Yani onların günahlarının bağışlanmasına vesile olacaklardır. Mâtürîdî bu görüşünü şu ayete dayandırmaktadır:¹⁴⁴ “Diğer bir kısmı ise, günahlarını itiraf ettiler. Bunlar salih amelle kötü

¹³⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, X, 343, 344.

¹³⁸ Şuara, 26/214.

¹³⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburi el-Hâkim, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut 1411/1990, III, 153.

¹⁴⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, X, 344-345.

¹⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VII, 506; IX, 334, XIII, 12-13; XVII, 244, 245.

¹⁴² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, I, 122; II, 154; XIII, 12

¹⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XV, 77.

¹⁴⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, II, 155.

ameli birbirine karıştırmışlardır. Umulur ki, Allah tövbelerini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁴⁵ Sonuç olarak Mâtürîdî’ye göre aşağıdaki şu dört grup, Allah’ın izin ve ruhsat verdiği ölçüde günahkâr müminlere şefaate edebileceklerdir.

- Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere bütün peygamberler
- Melekler
- İyi / salih kişiler
- Güzel davranışlar / salih ameller

Mâtürîdî’nin yukarıda geçen ifadelerinden açıkça anlaşıldığına göre kesinlikle putların müşriklere şefaati fayda vermeyecektir. Ayrıca kâfir ve münafıklara da hiç kimse şefaate edemeyecektir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Şefaate inancı, öteden beri insanların zihnini en çok meşgul eden konulardan birisi olmuştur. Nitekim şefaatin manası, faydası, kimlerin şefaate edebileceği ve kimlere şefaate edileceği hususları geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışılmaktadır. Bunun üç sebebi olduğu kanaatindeyiz. Bunlardan birincisi şefaate kavramının içinin çok farklı şekillerde doldurulmuş olmasıdır. İkincisi bazı İslam âlimlerinin Kur’an-ı Kerim’e bütüncül değil, parçacı yaklaşımından; yani şefaate ile ilgili ayetlerin bağlamından kopararak yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Üçüncüsü de İslam’ın özünü ilgili bilgi eksikliğinden ileri geldiğini söylemek mümkündür.

Bu tebliğde, Ehl-i Sünnet’in Rey taraftarlarının fikir babası olan İmam Azam Ebû Hanife’nin ve onun görüşlerini en güzel şekilde açıklayarak sistemleştirip savunan İmam Mâtürîdî’nin şefaate görüşleri tarihi sıraya göre ve tarafsız bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ebû Hanife ve Mâtürîdî’nin şefaate ilgili görüşleri incelendiğinde, ayet ve hadislerden şefaatin hak ve sabit olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

İmam Mâtürîdî ve Ebû Hanife’ye göre Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayette Cenâb-ı Allah, Rasûlü’ne ve meleklerle müminler için istiğfarda bulunmalarını emretmiştir. Mâtürîdî’ye göre peygamberlerin ve meleklerin günahkâr müminlerin bağışlanması için Allah’a dua ve istiğfarda bulunmaları, onların şefaate etmesi anlamına gelmektedir. Ona göre başta Rasûlullah (s.a.v.) olmak üzere bütün peygamberler ve kendilerine şefaate yetkisi verilen diğer iyi kimseler müminlere şefaate edebileceklerdir. Onların ortaya koyduğu şefaate inancı, kendilerinden sonra gelen bütün Hanefî-Mâtürîdî âlimler tarafından da kabul edilmiş ve savunulmuştur. Öte taraftan Kur’an-ı Kerim’deki şefaatin olmayacağıyla ilgili ayetlerin tamamı, kâfirler, müşrikler ve münafıklarla ilgilidir. Hatta bu tür ayetlerde, şefaatin sadece müminler için söz konusu olduğuna vurgu bulunmaktadır.

Araştırmamızda İmam Mâtürîdî’nin Ebû Hanife’nin diğer görüşleri gibi şefaate görüşünü de derli toplu ve aklî-naklî delillerle açıkladığı ve savunduğu görülmüştür. Bu iki âlimin en çok Mutezile’nin, ondan sonra da Haricîlerin şefaate görüşünü aklî ve naklî delillerle eleştirdikleri görülmüştür. Bununla birlikte, bu iki âlimin eserlerinde Mutezile’yi şefaate görüşlerinden dolayı tekfir ettiklerine rastlamadık. Bu iki âlimin şefaate konusunda farklı görüşleri bulunan kimseleri tekfir etmekten kaçınmalarında, İmam Azam Ebû Hanife’nin “*Tenzili inkâr etmedikçe, tevilin inkârı küfrü gerektirmez*” sözünün ve Ehl-i Sünnet’e göre *Ehl-i Kible tekfir edilmez* ilkesinin önemli rolü olduğu kanaatindeyiz.

Ebû Hanife ve İmam Mâtürîdî’ye göre Mutezile’nin, büyük günah işleyen müminin şefaate affedilmesine inanmak, Müslümanı günah işlemeye teşvik eder şeklindeki gerekçesi yersizdir. Zira bu iki âlime göre şefaate, müminin günahından dolayı değil, iman ve itaatinden dolayı elde edilir. Diğer bir ifadeyle her mümin layık olduğu kadar şefaate mazhar olur. Mâtürîdîlere göre nasıl olsa tövbe eder, günahımız bağışlanır düşüncesi ne kadar yanlışsa, nasıl olsa peygamberimiz şefaate eder, günahımız bağışlanır demek o kadar yanlıştır.

¹⁴⁵et-Tevbe 9/102.

Bize göre bu meseleyi şu şekilde de anlamak mümkündür: Şefaitle affedileceğini düşünerek günah işlemeyi önemsemeyen mümin, şefaati istismar etmiş olur ki, elbette bu tasvip edilen bir şey değildir. Ancak bir konuda istismar varsa, esas çözüm, o konuyu inkâr edip, ortadan kaldırmak değil, istismarları önlemek olmalıdır. Yani çözüm, kanaatimizce şefaati inkâr etmek değil, şefaatin yanlış anlaşılmasını önlemekten geçmektedir.

Ülkemizde ezân-ı Muhammedî okunurken, “Aziz Allah, şefaati ya Rasulallah” diye dua edilmesi, Mâtûrîdîliğin şefaati inancının Türkiye’deki Müslümanlar üzerindeki bir yansıması olarak düşünülebilir. Ayrıca Türkçe’de “Hatasız dost arayan, dostsuz kalır.” ve “Hatasız kul olmaz.” Sözlere de şefaate ne kadar muhtaç olduğuna işaret kabul edilebilir. Ayrıca peygamberlerden başkasının ismet sıfatının olmadığı da bilinmektedir. Bu bakımdan Mâtûrîdî âlimlere göre, ahirette herkes şefaate muhtaç olacaktır.

Öte taraftan en büyük bağışlayıcının Allah (c.c.) olduğu ve O’nun Hz. Muhammed (s.a.v.)’i âlemlere rahmet olarak gönderdiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca “Affetmek, büyüklüğün şanıdır” ve “Büyüklik sende kalsın” gibi deyimlerde olduğu gibi birisinin bağışlanmasını istemek, günümüzde toplum tarafından da iyi ve güzel karşılanmakta; hatta emir telakki edilmektedir. Ebû Hanîfe ve Mâtûrîdî’nin şefaati meselesini bu açıdan değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle onların, şefaati meselesine “Husunkubuh” açısından da baktıkları söylenebilir. Zira Maturidîlere göre Allah, bir şeyi güzel olduğu için emretmiştir, kötü olduğu için yasaklamıştır. Bu sebeple Mâtûrîdî, peygamberlerin şefaati etmelerini Allah’ın bir emri olarak kabul etmektedir.

Bu araştırma neticesinde, İmam Azam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Mansur el-Mâtûrîdî’nin şefaati hakkındaki görüşlerinin temelde aynı olduğu; onların bu konudaki görüşlerinin aklî ve naklî açılardan sağlam ve tutarlı bulunduğu sonucuna ulaştık. Ayrıca Allah’ın izni olmadan bir kimsenin şefaati etmesi veya Allah’ın razı olmadığı birine şefaate bulunması mümkün değildir. Ahirette başta Hz. Muhammed (s.a.v) olmak üzere Allah’ın izin verdiği iyi kimseler, Allah’ın izin verdiği günahkâr müminlere şefaati edecektir. Ancak herkesin şefaati, layık olduğu ölçüde farklı şekillerde gerçekleşecektir.

Kaynaklar

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemü’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

Ak, Ahmet, *Mâtûrîdî Âlimlere Göre Şefaati İnanç*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2016.

Akay, Akif, “İslâm İnançında Şefaati”, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya 2012.

Beyâzîzâde, Ahmed b. Hasan b. Sinaneddin, *el-Usûlü’l-Münîfe li İmâm-ı Ebî Hanîfe*, thk. İlyas Çelebi, 2. Baskı, İstanbul 1420/2000.

_____, *İmam Azam Ebû Hanîfe’nin İtikadî Görüşleri Beyâzîzâde*, (Araştırma ve notlar ilavesiyle trc. İlyas Çelebi), 2. Baskı, İstanbul 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu Buhârî*, İstanbul 1992.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü’l-Luğa*, nşr. Şehabeddin Ebû Amr, Dârü’l-Fıkr, Beyrût 1418/1998.

Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleyman b. el-Eş’ab, *es-Sünen*, İstanbul 1992.

Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fıkhü’l-Ekber*, (İmâm-ı Â’zamın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

_____, *el-Fıkhü’l-Ekber Tercümesi*, (İmâm-ı Â’zamın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

_____, *Kitâbu’l-Vasiyye el-İmam Ebî Hanîfe Numan b. Sâbit el-Kûfî fi’t-Tevhid*, (İmâm-ı Â’zamın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

_____, *Ebû Hanife'nin Vasıyyeti*, (İmâm-ı Â'zâmın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

_____, *el-Âlim ve'l-Müteallim*, (İmâm-ı Â'zâmın Beş Eseri içerisinde), nşr. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

_____, *el-Âlim ve'l-Müteallim Tercümesi*, (İmâm-ı Â'zâmın Beş Eseri içerisinde), trc. Mustafa Öz, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002.

Ebû Nüaym Ahmed b. Abdullah b. İshak er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*. nşr. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımişk, 1413/1992.

Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil b. İshâk el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn*, thk. Hellmut Ritter, Wiasbaden 1980.

Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1424/2003.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2004.

Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut 1411/1990.

Heysemî, Nureddin Ali b. Bekir b Süleyman, *Mecma'u'z-zevâid*, thk. Abdullah ed-Derviş, Beyrut 1994/1404.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabiyye, Beyrût 1390/1970.

Kâdî Abdülcebâr, Ebû'l-Hasan b. Ahmed, *Şerhu'l Usûli'l-Hamse*, nşr. Ahmed Ebû Hâşim-Abdülkerîm Osmân, Mektebetu Vehbe, Kâhire 1409/1988.

_____, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse Mu'tezilenin Beş İlkesi*, çev. İlyas Çelebi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı İstanbul 2013.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi, İSAM Yayınları, Ankara 1423/2003.

_____, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, Ankara 2002.

_____, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmet Vanlıoğlu, Murat Sülün, Muhammed Boynukalın ve diğerleri, Edit. Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005-2010.

_____, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi 3*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Edit. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, İstanbul 1992.

Mütercim Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1305/1887.

Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel ve'n-Nihâl*, thk. Emir Ali Mehnâ - Ali Hasan Fâhur, Dâru'l-marife, Beyrut 1414/1993.

Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre es-Sülemî, *Sünenü't-Tirmizî*. Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Tuğlu, Nuri, Mâturîdî "Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Isparta 2003.